

УДК 745.52

ББК 85.120

Ірина Теслюк

ПОВЕРХНЕВЕ ОЗДОБЛЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ ТКАНИН СПОСОБОМ ДРУКУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ДРУГОЇ ПОЛ. ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.): ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті проаналізовано мистецтвознавчі, науково-популярні, рекламні публікації, а також конкретний фактичний матеріал: проекти візерунків та зразки готових вибійчаних тканин. З'ясовано, що в українському мистецтвознавстві немає підсумовуючої праці, котра б висвітлювала українське промислове вибійництво як мистецький феномен. Натомість існують лише окремі дослідження практики художнього проектування текстильного візерунка, які висвітлюють проблему з одного ракурсу.

Ключові слова: українські вибійчани підприємства, механізоване вибійництво, практика художнього проектування, проекти вибійчаних тканин, художники промислового текстилю.

Промисловий текстильний візерунок знаходиться на стику декоративно-прикладного мистецтва та дизайну. Вибійчани тканини до кінця ХХ ст. були дуже поширеними і впливали на формування естетичних якостей предметного середовища людини. Оздоблення машинною вибійкою дозволяє використовувати різні види й техніки друку, що сприяє більшій художній різноманітності, ніж при інших способах декорування тканин. Зокрема, можна отримувати різноманітні ефекти, які імітують техніку сухого пензля, акварельного малюнка, передачу найтонших відтінків кольору, створення ефекту об'ємності способом тиснення та ін.

Вітчизняне механізоване вибійництво набуло значних обсягів щойно в другій половині ХХ ст. і досягло незаперечно високих мистецьких результатів. Сім із десяти текстильних комбінатів України, а також численні фабрики та виробничі об'єднання декорували тканини вибійкою. У 90-ті рр. ХХ ст. вибійництво зазнало різкого занепаду, до початку ХХІ ст. припинилася діяльність і взагалі існування третини підприємств галузі. Серед них, зокрема, такі потужні шовкові комбінати, як Київський і Дарницький, Київська хусткова фабрика та Ровенська фабрика нетканих матеріалів (у свій час – перше в Радянському Союзі та в Європі підприємство такої спеціалізації). Існуючі на той час бавовняні комбінати різко обмежили виготовлення візерунчастих одягових тканин, замість них звернулися до білизняних або спецодягу, які не потребували насиченого художнього оздоблення. На численних приватних фірмах, які виникли в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., виконання вибійчаних візерунків зводиться переважно до фігуративних або шрифтових зображень часто рекламного характеру, які відтворюються на високоякісному обладнанні переважно на поштучних виробках.

Цінний професійний досвід, накопичений підприємствами галузі, утрачений майже повністю. Наукових студій мистецьких здобутків художників вибійчаної промисловості – обмаль. Текстильні підприємства здебільшого не мали власних музеїв. Нове керівництво проектні розробки та готові тканини з фондів художніх майстерень вивезло на смітники. Поодинокі графічні проекти та зразки виробів зрідка можна відшукати в краєзнавчих музеях та в колишніх художників підприємств.

Історіографія численних вітчизняних наукових праць свідчить про зацікавлення переважно народним та промисловим ткацтвом. Натомість дослідження стану вибійчаного промислового орнаментування має фрагментарний характер.

Метою пропонованої статті є джерелографічний аналіз досліджень українського вибійчаного ткацтва в роботах українських та зарубіжних науковців.

Відомості про українську промислову вибійку публікувалися переважно в загальних працях з історії українського декоративно-прикладного мистецтва. Це статті науковців П.Н.Мусієнка та П.М.Жолтовського [15; 27], Б.С.Бутника-Сіверського [6; 7]. Тут подавалися найзагальніші відомості про стан промислового вибійництва та художників текстилю.

Окремі аспекти розвитку промислової вибійки, зокрема використання народних мотивів у промислових тканинах, розглянуті в нечисленних мистецтвознавчих статтях та працях В.Бойка [5], Б.С.Бутника-Сіверського [8], О.Г.Ляшенка [24], П.Н.Мусієнка [26], І.В.Сакович [29].

До проблеми художнього оздоблення тканин фабричного виробництва та відповідної художньої освіти зверталися Є.В.Арофікін [1], О.І.Луковська [23].

Українські промислові вибійчани тканини згадуються в працях заслуженої художниці України (УРСР), кандидата мистецтвознавства Л.Є.Жоголь [10–13]. У сферу її наукових заці-

кавлень потрапляли переважно декоративні промислові тканини, які використовувалися для оздоблення інтер'єру. У серії її публікацій висвітлюються питання застосування драпірувальних, меблевих тканин, килимів, гобеленів, розписних панно, покривал, скатертин, серветок, шпалер в інтер'єрах житлових споруд. Тут також коротко подаються характеристики колірною та орнаментальною вирішення цих тканин. Праці цінні з огляду поширених тенденцій у роботі художників текстилю радянської доби, загальної характеристики практики оздоблення приміщень. Також Л.Є.Жоголь була автором вступних статей до численних каталогів виставок художньої промисловості, де подана стисла інформація про деякі вибійчані підприємства та художників текстилю. Їй належить і спроба аналізу умов праці художників текстилю України [14].

Найширшими вітчизняними мистецтвознавчими дослідженнями про українську промислову вибійку є праці кандидата мистецтвознавства А.К.Жука. Уперше він звертається до цієї теми в статті, вміщеній у шостому томі "Історії українського мистецтва", де розглядає промислове вибійництво до 1968 року [17]. Пізніше цей матеріал значно розширено й викладено в монографії 1985 року "Сучасні українські художні тканини" [16]. Тут висвітлюються питання історії підприємств, особливості технології виготовлення, способи оздоблення, художня якість вибійчаної продукції всіх великих текстильних підприємств України в період їх процвітання, тобто до першої половини 80-х років ХХ ст. Дослідник виявив основні періоди змін художнього оздоблення вибійчаних тканин та внесок у галузь багатьох художників. Проте ці характеристики подані доволі стисло й не висвітлюють усіх проблемних питань вибійчаного орнаментування. Зокрема, не показано впливу російського та українського напрямів орнаментування, не подано опису візерунків на трикотажному полотні. Зразки, вміщені у виданні, яскраво не характеризують творчість та індивідуальність художників текстилю.

Починаючи з кінця 80-х років, відомості про українську промислову вибійку майже не трапляються. Лише Т.Придатко та З.Чегусова, наводячи аналіз розвитку декоративно-прикладного мистецтва в радянський час та в період незалежної України, подають ілюстрації декількох вибілок, виконаних у середині 90-х років [25].

Увага до творчості художників в умовах промислового виробництва приверталась у численних статтях у фахових періодичних виданнях ("Советское декоративное искусство", "Декоративное искусство СССР", "Текстильная промышленность", "Образотворче мистецтво", "Легка промисловість"). Їх авторами були художники та мистецтвознавці ВІАлегпрому (Ю.Н.Тухтарова), УІАлегпрому (С.Б.Сігас, Т.К.Стриженова, Н.М.Кузьменко, Н.В.Рум'янцева, Л.А.Малиновська), художники підприємств (Н.Жовтіс, Е.Кнавіня), творчі працівники Будинків моделей. Статті висвітлювали основні напрямки оздоблення тогочасних одягових вибійчаних тканин; проблеми масового та індивідуального текстилю; співпраці художника та інженера в умовах виробництва; творчість окремих митців вибійки. Проте це, здебільшого, статті про художників Російської федеративної республіки, а відомості про художників українських підприємств майже не траплялися. Це були поодинокі згадки про найбільш відомих особистостей переважно шовкових комбінатів Києва. Проте порівняно невеликий обсяг видань став причиною надмірної стислості даних характеристик, відсутності аналізу окремих творів і характеристик різних авторських художніх манер.

Найширшими зібраннями зразків проектів та вибійчаних тканин є поодинокі каталоги персональних виставок художників промисловості [4; 9; 18]. Цінними також можуть стати рекламні буклети та газети підприємств, методичні розробки з вивчення композиції художнього текстилю, спогади художників. Головною перевагою таких публікацій стає значний фактичний матеріал про технологію виробництва, продукцію промислових текстильних підприємств.

Публікації російських учених про промислову вибійку значно численніші, ніж вітчизняні. Вони цінні як джерельний матеріал про розвиток галузі в СРСР та для порівняльного аналізу українських тканин.

Значний внесок у вивчення стильових особливостей російського вибійчаного текстильного рисунка зробила Т.К.Стриженова [30; 31]. Вона висвітлила основні етапи розвитку технології та загальні тенденції оздоблення промислового текстильного візерунка в Радянському Союзі у ХХ ст.

Ряд дисертацій російських авторів про розвиток художнього текстилю в радянський період подані для порівняльного аналізу в контексті загальноєвропейських культурних, політич-

них та соціальних подій, що теж важливо для висвітлення проблем вітчизняного вибійництва, аналізу художньо-стильових особливостей українських вибійчаних тканин [19–22].

Для вивчення проблем класифікації текстильного візерунка вивчатимуться праці Н.Г.Рудіна [28], В.Я.Бересневої та Н.В.Романової [2], де докладно описано загальні принципи оздоблення тканин різного виду на прикладах виробництва російських текстильних комбінатів.

Для з'ясування технології промислової вибійки цінними джерелами є довідники другої половини 50-х років ХХ ст. російських авторів для спеціалістів – художників текстилю, десинаторів, колористів, граверів. У них докладно описано існуючі види та техніки вибивання тканин. На початку ХХІ ст. увагу дослідників привертають найбільш поширені види вибивання. Так, Н.П.Бестчастнов розглядає ступінь використання фототехнологій у трьох видах вибивання: фотофільмдруці, перевідному термодруці і фотодруці [3]. Українські дослідники І.О.Яковець та Н.Г.Романенко розглянули й проаналізували можливості застосування прямого принтерного друку в процесах художнього оздоблення текстильних матеріалів [33]. Історія розвитку технології вибивання висвітлена Є.О.Цейтліним [32].

Слід звернути увагу на дотичні до розкриття теми праці. Зокрема, це вітчизняні дослідження про дизайнерську практику та розвиток народного мистецтва у ХХ ст. в Україні (О.Боднар, 1999; О.Новицька, 2003; В.Я.Даниленко, 2005); узагальнююче мистецтвознавче дослідження Р.М.Дутки, яке висвітлює шлях розвитку українського народного вибійництва та художні особливості вітчизняних вибійчаних тканин ручного виробництва (1995). Зокрема з'ясовано, що промислова вибійка не стала продовжувачем народних традицій у цій галузі.

Отже, в українському мистецтвознавстві немає підсумовуючої праці, котра б висвітлювала українське промислове вибійництво як мистецький феномен. Натомість існують лише окремі дослідження практики художнього проектування текстильного візерунка, які висвітлюють проблему з одного ракурсу.

Тому зафіксувати та проаналізувати збережені мистецькі здобутки українського промислового вибійництва другої половини ХХ – початку ХХІ ст. є важливим з історико-мистецтвознавчого погляду та для майбутньої художньої практики вітчизняних підприємств, що відроджуються чи засновуються. Таке дослідження покликане надати майбутнім художникам можливість опертися на здобутки попередників, щоб творити на вітчизняному ґрунті національно забарвлені тканини як за особливостями композиції, так і за добором мотивів та колоритом. Результати дослідження матимуть неабияке практичне значення й можуть бути використані:

- для підприємців, артменеджерів, маркетологів, які зацікавлені відродити вибійчане виробництво;
- у мистецько-освітніх закладах для підготовки й читання спецкурсів художникам текстилю і дизайнерам одягу;
- у підготовці відповідних розділів з історії декоративного мистецтва України.

Таким чином, дослідження української промислової вибійки матиме як теоретичне, так і практичне значення.

1. Арофікін Є. В. Підготовка спеціалістів на відділі художнього текстилю / Є. В. Арофікін // Тези доповідей за матеріалами VIII наукової конференції (1967 р.) / Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1967. – С. 17–21.
2. Береснева В. Я. Вопросы орнаментации ткани / В. Я. Береснева, Н. В. Романова. – М. : Легкая индустрия, 1977. – 192 с.
3. Бестчастнов Н. П. Художественное проектирование печатного рисунка с использованием фототехнологий : автореф. дисс. на соиск. уч. степени канд. искусствоведения : 17.00.06. / Н. П. Бестчастнов. – М. : [б. и.], 2003. – 24 с.
4. Бондаренко Н. П. Художній текстиль, живопис, графіка : альбом / Н. П. Бондаренко, Я. В. Бондаренко, Л. В. Бондаренко ; [упоряд. Катерина Мамаєва-Говдя]. – К. : Типографія від “А” до “Я”, 2005. – 46 с.
5. Бойко В. Вибійчані мотиви в сучасних тканинах / В. Бойко // Народна творчість та етнографія. – 1967. – № 4. – С. 64–66.
6. Бутник-Сіверський Б. С. Українське радянське народне мистецтво [1917–1941] / Б. С. Бутник-Сіверський. – К. : Наукова думка, 1966. – 221 с.
7. Бутник-Сіверський Б. С. Українське радянське народне мистецтво [1941–1967] / Б. С. Бутник-Сіверський. – К. : Наукова думка, 1970. – 213 с.

8. Бутник-Сіверський Б. С. Український радянський сувенір / Б. С. Бутник-Сіверський. – К. : Наукова думка, 1972. – 231 с.
9. Елсукова А. А. Выставка произведений. Ткани, кроки, живопись, графика : каталог выставки / А. А. Елсукова. – Ровно : [б. и.], 1987 – 24 с.
10. Жоголь Л. Є. Декоративне мистецтво в інтер'єрі житла / Л. Є. Жоголь. – К. : Будівельник, 1973. – 111 с.
11. Жоголь Л. Е. Декоративное искусство в современном интерьере / Л. Е. Жоголь. – К. : Будівельник, 1986. – 198 с.
12. Жоголь Л. Е. Ткани Дарницы / Л. Е. Жоголь // Декоративное искусство СССР. – 1959. – № 11. – С. 36–40.
13. Жоголь Л. Є. Тканини в інтер'єрі / Л. Є. Жоголь. – К. : Будівельник, 1968. – 96 с.
14. Жоголь Л. Художники легкой промышленности / Л. Жоголь // Образотворче мистецтво. – 1977. – № 4. – С. 21–24.
15. Жолтовський П. Українське декоративне мистецтво / П. Жолтовський, П. Мусієнко. – К. : [б. в.], 1963. – 45 с.
16. Жук А. К. Сучасні українські художні тканини / А. К. Жук. – К. : Наукова думка, 1985. – 117 с.
17. Жук А. К. Тканини / А. К. Жук // Історія українського мистецтва : в 6 т. / Жук А. К. – К. : [б. в.], 1968. – Т. 6. Радянське мистецтво 1941–1967 років. – 452 с.
18. Заслужений художник Української РСР Надія Грибань: графіка, художній текстиль, gobelen : каталог виставки творів / [авт. вступної статті В. Мартиненко]. – К. : [б. в.], 1983. – 60 с.
19. Кирюшина Ю. В. Творчество алтайских художников по текстилю второй половины XX века : дисс. на соиск. уч. степени канд. искусствоведения : 17.00.04 / Юлия Владимировна Кирюшина. – Барнаул : [б. и.], 2004. – 171 с.
20. Константинова Ю. А. Авангардные опыты в текстиле 1920-х годов. Россия и Запад : дисс. на соиск. уч. степени канд. искусствоведения : 17.00.04 / Юлия Александровна Константинова. – М. : [б. и.], 2005. – 202 с.
21. Коржуева А. Р. Принципы и методы проектирования текстильного рисунка стиля модерн. Западно-европейский и отечественный опыт : дисс. на соиск. уч. степени канд. искусствоведения : 17.00.06 / Алина Ростиславовна Коржуева. – М. : [б. и.], 2006. – 177 с.
22. Красильникова Т. В. “Современный стиль” в советском декоративно-прикладном искусстве периода оттепели : дисс. на соиск. уч. степени канд. искусствоведения : 17.00.04 / Татьяна Валентиновна Красильникова. – М. : [б. и.], 2004. – 284 с.
23. Луковська О. І. Діяльність кафедри художнього текстилю ЛНАМ: традиції і новаційні пошуки [Електронний ресурс] / О. І. Луковська // Вісник Харк. держ. акад. дизайну і мистец. – 2006. – № 12. – С. 94–101.
24. Ляшенко О. Г. Використання писанкової орнаменталії у прикладному мистецтві України / О. Г. Ляшенко // Народні художні промисли України : зб. наук. праць. – К. : Наукова думка, 1979. – С. 82–90.
25. Мистецтво України. 1991–2003 : [альбом / упоряд. Т. Придатко, З. Чегусова]. – К. : Мистецтво, 2003. – 416 с.
26. Мусієнко П. Народные мотивы в шелковых тканях / П. Мусієнко // Декоративное искусство СССР. – 1959. – № 6. – С. 28–30.
27. Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва / відп. ред. Я. П. Запаско. – Львів : Вид-во Львівського університету, 1969. – 191 с.
28. Рудин Н. Г. Художественное оформление тканей / Н. Г. Рудин. – М. : Экономика, 1964. – 172 с.
29. Сакович І. В. Народні традиції в українській художній промисловості / І. В. Сакович. – К. : Наукова думка, 1975. – 182 с.
30. Стриженова Т. К. Текстиль / Т. К. Стриженова // Советское декоративное искусство 1917–1945. Очерки истории. – М. : Искусство, 1984. – С. 135–148.
31. Стриженова Т. К. Текстиль / Т. К. Стриженова // Советское декоративное искусство 1945–1975. – М. : Искусство, 1989. – С. 45–54.
32. Цейтлин Е. А. Очерки истории текстильной техники / Е. А. Цейтлин. – М. ; Л. : Гизлегпром, 1940. – 464 с.
33. Яковец І. А. Принтерная печать в дизайне текстильных материалов / И. А. Яковец, Н. Г. Романенко // Вісник Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. – 2005. – № 3. – С. 230–237.

В статтє проанализированы искусствоведческие, научно-популярные, рекламные публикации, а также конкретный фактический материал: проекты узоров и образцы готовых набивных тканей. Подчеркнуто, что в украинском искусствоведении нет итоговой работы, которая бы анализировала украинскую промышленную набивку как художественный феномен. Напротив, существуют только отдельные исследования практики художественного проектирования текстильного узора, которые рассматривают проблему с одного ракурса.

Ключевые слова: *поверхностное украшение, украинские набивные предприятия, механизированная набивка, практика художественного проектирования, проекты набивных тканей, художники промышленного текстиля.*

Publications on the study of art, popular scientific, publicity publications are analysed in the article, as well as concrete actual material: projects of patterns and standards of the prepared of printed fabrics. It is found out, that in the Ukrainian study of art there is not generalizing work which would light up Ukrainian industrial print as the artistic phenomenon. There are only separate researches on the artistic planning of textile pattern, which light up the problem from one foreshortening.

Key words: *ukrainian textile enterprises, mechanized print textile, practice of the artistic planning, projects of textile fabrics, artists of industrial textile.*

УДК 726.54

ББК 85.110.5

Наталія Лящовська

ОСОБЛИВОСТІ СПОРУДЖЕННЯ ДЕРЕВ'ЯНИХ ЦЕРКОВ ЧЕРНІВЦІВ І ПОЛОВИНИ XVIII ст. У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Буковина як історико-географічний регіон України виділяється своєю етнокультурною специфікою. Ці особливості знайшли своє втілення в архітектурних формах дерев'яних храмів Чернівців. Дерев'яні храми молдавсько-буковинського типу XVIII ст. стали початком розвитку сакрального мистецтва міста. Культурні споруди посприяли будівництву ряду наступних святинь, які були призначені для відправи богослужінь віруючими різних конфесій: римо-католиків, греко-католиків, вірмено-католиків та вірмено-православних.

Ключові слова: *мистецтво, Чернівці, архітектура, храм, ансамбль, споруда.*

Чернівці, столиця Буковини – це одне з найцікавіших міст України. Архітектура міста відображає його непросту історію: лише з 1944 року місто ввійшло до складу України, а до того, як і значна частина Буковини, було під владою іноземних загарбників. Після розподілу Польщі Буковина входила до складу молдавсько-турецького князівства та з 1774 р. була територією багатонаціональної Австро-Угорської імперії й залишилась у ній до 1918 року. Обидва ці етапи відображені в архітектурі міста.

Відомості про місто Чернівці, про сотні подій, історій, людей знаходимо в книзі Ф.Кайндля «Історія Чернівців» [1]. У праці проведено детальний опис розвитку культурних відносин із сусідніми державами, а також розвиток окремих галузей міського управління й торгівлі.

Над висвітленням основних етапів історії Буковини від найдавніших часів до сьогодення працювали також В.Федорак та Н.Черкач [8]. Автори простежили взаємозв'язок історії рідного краю з історією України та подіями всесвітньої історії. Результатом досліджень є підручник для 7–11 класів «Історія рідного краю».

Детальніше про історію міста Чернівців, його вулиці, про неповторні архітектурні шедеври та історичні пам'ятки й пам'ятники в основному подано в газетних статтях мистецтвознавцями краю. Краєзнавці М.Никирса [2; 3], І.Снігур [6], І.Чеховський [9; 10; 11], В.Селезінка [4; 5] та ін. у своїх дослідженнях висвітлюють історико-культурні надбання Буковинської столиці, торкаються й стилістики архітектури, розкривають проблеми містобудівної політики Чернівців. Ігор Чеховський доречно зауважує: «Стара Буковина була краєм насправду рідкісної, як для минулої епохи, толерантності в питаннях віросповідання» [9]. Поряд із православними русинами, які становили більшість у доавстрійських Чернівцях, тут проживали віруючі євреї, німці, поляки, вірмено-католицькі і вірмено-православні сім'ї.

Мистецтвознавці краю детально провели дослідження історії дерев'яних пам'яток, проте не зроблено чіткого аналізу становлення, особливостей розвитку дерев'яної архітектури та впливу православних дерев'яних церков на подальше храмобудування краю.

Мета статті: виявити особливості розвитку традиційних дерев'яних церков I половини XVIII ст.

Виходячи із цього, окреслимо такі завдання:

- висвітлити історико-культурну ситуацію в Чернівцях на початку XVIII ст.;
- дослідити становлення дерев'яного будівництва в Чернівцях;